

ПАДАЛКА Ю. М.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ГЕРМЕНЕВТИКА ЯК ЗАСІБ ТЛУМАЧЕННЯ ПРИХОВАНОГО МОДАЛЬНОГО ЗМІСТУ

У статті розглянуто питання походження, запровадження та історії розвитку поняття “герменевтика”. Дається джерелознавчий аналіз сутності герменевтики. Проаналізовано розвиток модальності та логічний напрям у лінгвістиці.

Ключові слова: модальність, герменевтика, висловлення.

В статье рассмотрен вопрос происхождения, внедрения и истории развития понятия “герменевтика”. Предоставляется исследование сущности герменевтики. Проанализировано развитие модальности и логическое направление в лингвистике.

Ключевые слова: модальность, герменевтика, высказывание.

The article is devoted to the examination of the problem of origin, inculcation, history and development of the concept of “hermeneutics”. The author gives the source analysis of the hermeneutics. It is analyzed development of modality and logical direction in linguistics.

Key words: modality, hermeneutics, enounce.

Актуальність дослідження. Під герменевтикою розуміється сьогодні в філософії і лінгвістиці один з основоположних методів тлумачення прихованого (внутрішнього) значення тексту. Цей метод активно використовується за кордоном, наприклад, в Німеччині у вузівській і шкільній (старший ступінь навчання) практиці на заняттях з аналітичного читання. Теоретичний інтерес до герменевтики, як до основного серед усіх дотепер існуючих методів осмислення тексту, особливо зріс останнім часом у зв’язку з бурхливим розвитком нового, когнітивного напрямку у вивченні мови. Вважається, що феномен герменевтики допомагає розкрити складний процес взаємодії мови і мислення. **Мета** розглянути та проаналізувати різні філософські концепції щодо герменевтики. **Предмет дослідження** – категорія модальності. **Об’єкт** – герменевтика як засіб тлумачення. **Методи дослідження.** **Наукова новизна дослідження** полягає у тому, що вперше в лінгвістиці пропонується проаналізувати герменевтику як засіб тлумачення прихованого модального змісту та надається джерелознавчий аналіз. Цього поняття. Герменевтика своїм корінням йде в міфологію Стародавньої Греції і пов’язана з ім’ям Гермеса. Гермес в старогрецькій міфології відомий як бог скотарства і пастухів,

а пізніше як вісник олімпійських богів, який як би тлумачив людям божественне призначення. Фактично герменевтика народилася (або швидше ожила) в епоху німецького теолога і філософа Ф. Шлейермахера (1768–1894 рр.) із сплаву біблійної екзегези, класичної філології і юриспруденції, вважає професор університету Чикаго П. Рікер. У теології і філософії того часу герменевтику намагалися перетворити на спеціальний метод використання “історичних процесів духу” [2:39]. Ф. Шлейермахера трактує герменевтику як вчення про “розуміння” (цілісного духовно-душевного переживання – *comprendre*), як методологічну основу гуманітарних наук на відміну від “пояснення” (*expliquer*) у природних науках. Проблематика герменевтики склалася задовго до феноменології Гуссерля. Нагадаємо, що проблематика герменевтики виникла спочатку у межах екзегетики, тобто дисципліни, мета якої полягає у тому, щоб зрозуміти текст, – зрозуміти, виходячи з нього інтенції, зрозуміти на підставі того, що він хоче сказати. Річ у тому, що екзегеза включає теорію знаку і значення, як це видно, наприклад, у св. Августина в його творі “Про християнське навчання” (“*De doctrina Christiana*”) [2:39]. Це означає, що якщо текст може мати декілька змістів, наприклад, історичний і духовний, то треба звернутися до набагато складнішого поняття значення, ніж поняття про так звані однозначні (*uni-voques*) знаки, яких вимагає логіка доказу. Нарешті, сама робота інтерпретації знаходить глибокий задум – подолати культурну дистанцію, відстань, що відділяє читача від чужого йому тексту, і таким чином включити значення цього тексту в нинішнє розуміння, яким володіє читач. Починаючи з цього моменту, герменевтика вже не могла залишатися суто технічною спеціальністю, вона привела до народження загальної проблематики розуміння. Насправді у Арістотеля *hermene'ia* не обмежується однією лише алегорією, а відноситься до всього означуваного дискурсу; більш того, якраз сам означуваний дискурс і є *hermene'ia*, саме він “інтерпретує” реальність навіть тоді, коли в ньому повідомляється “щось про щось”; *hermene'ia* існує настільки вислів є оволодіння реальністю за допомогою означуваних виразів, а не суттю так званих вражень, витікаючих з самих речей [2:39].

Основна мета герменевтики минулого століття – це розкриття авторської інтенції, літературна тенденція автора і його залежність від

конкретних і соціальних умов. З початку 20 століття розуміння значення тексту розвивається незалежно від соціальних і суб'єктивних умов як самостійна структура. В центр уваги дослідника потрапляє мовний феномен – метод, орієнтований на рефлексію. Основоположниками цього методу після другої світової війни вважаються дві найважливіші школи: структуралізм і феноменологічна школа німецької герменевтики. У наші дні поняття “герменевтика” широко застосовується в історії культури. У тих випадках, коли необхідно виразити процес тлумачення, пояснення, роз'яснення, застосовується разом з “розумінням” термін “інтерпретація”, який розповсюджується як на тлумачення стародавньої, так і сучасної літератури і її текстів. Наприклад, Великий енциклопедичний словник під ред. А. М. Прохорова подає герменевтику (від греч. *hermeneutikos*) = роз'яснюючий, тлумачний, мистецтво тлумачення текстів (класичної, стародавньої Біблії і т. п.), вчення про принципи їх інтерпретації, екзегетика [1:40]. Логічний словник-довідник під ред. Н. І. Кондакова трактує герменевтику (греч. *hermeneuo*) = роз'яснюю, пояснюю, тлумачу як мистецтво тлумачення, перекладу переважно стародавніх літературних текстів, засноване на граматичному дослідженні мови, вивченні закономірностей конкретних типів літературних творів і відповідних даному тексту історичних пам'яток, на з'ясуванні підрядкового, замаскованого з будь-яких причин смислового змісту і т. п. [3:54]. Винуватцем ренесансу герменевтики як “смыслотлумачного” методу (по В. Дільтею) став німецький філософ Г. Г. Гадамер [4:72]. Крім того, П. Рікер вносить істотні додаткові уточнення понять “розуміння” і “інтерпретація”, дає їх філософську основу [3:57]. Так, під герменевтикою він розуміє “теорію операцій розуміння в їх співвідношенні з інтерпретацією тексту”. Слово “герменевтика” (за П. Рікером) означає послідовне здійснення інтерпретації. Основоположним для розуміння й інтерпретації він вважає, за В. Дільгесом, той момент, що операція розуміння можливою, завдяки здатності, якою наділена кожна свідомість, проникати в іншу свідомість, не безпосередньо шляхом “переживання” (*re-vivre*), а опосередковано, шляхом відтворення творчого процесу, виходячи із зовнішнього виразу (наприклад, письмова фіксація тексту, або дискурс). Звідси випливає, що розуміння (у П. Рікером “*verstehen*”) – це загальне проникнення в іншу

свідомість зовнішнього позначення [5:37]. Підсумковуючи вищесказане, можна зробити висновок, що герменевтику трактують сьогодні як теорію, або навчання, про розуміння значення тексту, тобто вона вивчає, або досліджує, яким чином читач сприймає текст як єдине смислове ціле і як конкретно поєднується його уявлення з дійсністю, актуальне і історичне значення тексту [3:98]. Отже, читач сприймає текст і реагує на нього. Таким чином, виникає квазідіалогічне відношення. Тут вступають у гру заплутані проблеми розуміння, або коло герменевтики. Коло розуміння вписано у схему двічі: а) спочатку воно виникає між автором (біографія, інтереси автора) і читачем; б) потім на завершальному етапі шляхом проходження читача від одиничного до загального і навпаки. Як видно з схеми, читач в процесі розуміння тексту кілька разів проробляє шлях від розуміння окремих частин до цілого і навпаки. В результаті читач-інтерпретатор намагається розпізнати, яким чином відобразився життєвий досвід автора на виборі теми, на розвитку сюжету.

Отже, Арістотель є засновником модальної логіки, тобто науки, в якій “модальності, разом з логічними операціями, застосовуються до висловів і предикатів”. Саме Арістотель першим виявив проблему співвідношення можливого, дійсного і необхідного. Тому міркування про модальність цього стародавнього філософа становлять значний інтерес. Герменевтика як мистецтво тлумачення, перекладу літературних текстів, базується на граматичному дослідженні мови, вивченні конкретних типів літературних творів і пов’язаних з ними історичних даних, що допомагає розкрити внутрішнє, глибинне значення історичного тексту. Герменевтика виникла в старогрецькій філософії і філології як мистецтво розуміння висловів жерців, оракулів і тому досі вважається класичним підходом з позицій трактування можливого, або модальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Большой Энциклопедический словарь* / под ред. А. М. Прохорова. – М. : Сов. энциклопедия, 1991. – Т. 1. – С. 295.
2. *Виноградов В. В.* О категории модальности и модальных словах в русском языке / В. В. Виноградов // Труды ин-та русск. Яз. АН СССР. – М. : Ленинград, 1950. – Т. 2. – С. 38–79.
3. *Очерки модального синтаксиса* : [монографія] / Г. Я. Солганик. – М. : Флинта : Наука, 2010. – 136 с.
4. *Рикер П.* Герменевтика. Этика. Политика / П. Рикер // Московские лекции и интервью. Росс. акад. наук, ин-т филос. – М. : АО “Капи”: Издат. центр Academia, 1995. – С. 149.
5. *Кобозева И. М.* Лингвистическая семантика : [учебник] / И. М. Кобозева. – [4-е изд.]. – М. : Книжный дом “ЛИБРОКОМ”, 2009. – 352 с.